

Geopolitical explanation of Russia's relations in the West Asian region with emphasis on Iran and Israel (1991-2024)

Danial Rezapoor¹

Zahra Hoseini²

Abstract

As one of the major global players, Russia has experienced offensive and defensive roles in its lifetime, considering the developments in the regional environment such as West Asia and its power, and after the collapse of the Soviet Union, we have witnessed Russia's regional policy seriously since 2000. Because establishing relations with West Asia has been very important, on the one hand, to improve internal weaknesses after the collapse of the Soviet Union, and on the other hand, to increase and strengthen Russia's influence in the West Asian region. In the West Asian region, Iran and Israel are two important countries for Russia to achieve its goals. Since these two countries are engaged in conflict, Russia's behavioral pattern with these two players is important. Therefore, the main question of the article is what kind of geopolitical approach has Russia adopted towards Iran and Israel, considering the opportunities and challenges it faces? To answer this question, our hypothesis is that Russia has adopted a geopolitical balancing model in order to achieve its great power in this region and consolidate it by continuing its cooperation with both countries. This research is based on a descriptive-analytical approach using trend research and case study methods as qualitative research methods, which were used to collect information from documentary-library sources and reliable cyberspace websites. This research is based on a descriptive-analytical approach using trend research and case study methods as qualitative research methods, which were used to collect information from documentary-library sources and reliable cyberspace websites.

Keywords: Foreign policy, Russia, Iran, Israel, Middle East.

-
1. Assistant Professor of International Relations, University of Guilan, Rasht, Iran (Corresponding Author).
danyalrezapoor@gmail.com
  2. Master's student in International Relations, University of Guilan, Rasht, Iran.
hosseinii.nafas@gmail.com
-

Mesopotamian Political Studies, 2024, Vol. 3, Issue 2, pp. 235-268.

Received: 24 January 2025, **Accepted:** 25 February 2024

Doi: 10.22126/mps.2025.11682.1054

Copyright © The Authors
Publisher: Razi University.

Extended Abstract

1. Introduction

Russia's complex and multifaceted relationships with Iran and Israel have drawn considerable attention from scholars and analysts of international relations in recent years. Despite possessing conflicting interests and objectives in many areas, both countries are simultaneously engaged in strategic relationships with Russia. On one hand, Israel, a close ally of the West, nonetheless requires interaction with Russia as a significant regional power. This interaction is crucial in both economic and security spheres. Israeli-Russian economic relations, based on trade in goods such as agricultural products and advanced technologies, have experienced fluctuating periods. Simultaneously, the security dimensions of their relationship, particularly in intelligence and military domains, have consistently been a source of attention and challenge. On the other hand, Iran, a regional rival of Israel and a supporter of resistance groups, maintains deep and extensive relations with Russia. These relations range from military and economic cooperation to political coordination at regional and international levels. The coordination between Russia and Iran in the face of international sanctions, as well as their military cooperation in Syria, highlights the significant aspects of this relationship. Throughout, Russia has consistently attempted to balance its relations with these two countries. This balancing act encompasses not only economic and security aspects but also political and ideological dimensions. Russia's efforts to maintain relations with both countries demonstrate the complexity and subtlety of its regional strategy.

This research aims to examine these complex and multifaceted relationships, focusing on Russia's balancing strategy in the region. Analyzing this strategy will contribute to a better understanding of Russia's role and position in the Middle East, as well as the impact of these relationships on regional stability and instability. The following sections will explore the various dimensions of Russia's relations with Israel and Iran, along with the challenges and opportunities facing these relationships.

2. Theoretical framework

Realism, Balance of Power, and Russian Foreign Policy in West Asia: This research examines Russia's foreign policy in West Asia from the perspective of realism and the balance of power. Realism, with its emphasis on the evil nature of man, anarchy in the international system, state-centrism, the pursuit of power, rationality, survival, and self-help, provides an analytical framework for understanding the behavior of states. Within this framework, Russia is considered a rational nation-state seeking to preserve and advance its national interests in the anarchic international environment. The West Asia region, due to its geopolitical importance, energy resources, and the presence of conflicting actors, is a scene of power competition. Russia, taking these realities into account, seeks to create a balance of power in the region to prevent the emergence of a regional hegemon that would threaten its interests. Russia's relations with Iran and Israel can be analyzed within the framework of the regional balance of power. On the one hand, Russia cooperates with Iran due to common interests in areas such as countering terrorism. On the other hand, Russia also has good relations with Israel and pays

attention to its security concerns regarding Iran. Russia's goal with this balanced approach is to prevent either of these two countries from becoming a hegemonic power in the region. By playing the role of a balancing actor, Russia tries to exploit regional rivalries to its advantage and protect its influence in the region. This theoretical framework allows us to understand Russia's foreign policy in West Asia not merely as a collection of scattered actions, but as a coherent strategy for preserving and advancing national interests in a competitive environment.

3. Methodology

This research examines Russia's foreign policy towards Iran and Israel in the West Asia region using a qualitative approach and a descriptive-analytical method. The necessary data has been collected through the study of official government documents, statements and speeches by officials, reports from reputable research centers, relevant scientific articles, and analyses published in international news agencies. The research method is based on content analysis and library studies, in which texts and data are coded and analyzed to extract patterns and themes related to Russia's foreign policy. Using the theoretical framework of realism and the concept of balance of power, an attempt has been made to explain Russia's behavior in its interaction with Iran and Israel, and to assess the implications of this policy for the West Asia region. The findings are discussed and analyzed by providing documented evidence and citing credible sources.

4. Discussion

The present study examines the complex relations of Russia with Iran and Israel in the West Asia region. Russia, adopting a pragmatic approach, seeks to preserve its national interests in a challenging international environment. This approach includes engaging with the West on the Iranian nuclear issue while maintaining balanced relations with all parties, including Israel. Factors influencing Russia's regional policy include: prioritizing the security of Russia and its neighboring countries, which leads to efforts to establish stability in the region; regaining Russia's position in the Islamic world, with a focus on developing relations with Islamic countries; and securing economic benefits through energy resources, communication hubs, and lucrative markets. At the international level, Russia's policy is influenced by: increasing extra-regional influence to manage the balance of power in the region and compete with the United States. Additionally, Russia seeks to contain NATO's expansion, gain bargaining leverage, and play the role of a major global power. Despite a complex past, relations between Russia and Iran have seen increased cooperation in recent years in military, technological, and nuclear energy fields. This cooperation has been partly in response to Western sanctions against Iran, as well as the shared strategic interests of the two countries in the region. The war in Ukraine has increased military-technical cooperation between the two countries, with Iran assisting Russia in the field of drones. At the same time, these relations have not always been without challenges, and the interests of the two countries are not always aligned. In contrast, relations between Russia and Israel are more complex and have more ups and downs. Although Russia initially recognized Israel, relations soured during the Cold War. In recent years, Russia has sought to improve its influence in the region by maintaining relations with Israel. These interactions take place while Russia also supports the Palestinians. Overall, Russia seeks to maintain and expand its influence in

the West Asia region by adopting a pragmatic and multilateral approach. This approach includes cooperation with Iran in some areas and maintaining relations with Israel while supporting the Palestinians. This policy is subject to geopolitical changes and regional developments, and its implications for regional stability require further examination.

5. Conclusion and Suggestions

Conclusion: Russia's balancing policy towards Iran and Israel, considering their conflicting interests and regional rivalries, remains a constant challenge. Russia, aiming to advance its interests and influence the regional balance of power, strives to manage its interactions with both Iran and Israel. However, this requires precise maneuvering and maintaining a balance between conflicting interests. **Suggestions:** Future studies should examine the factors influencing the stability of these relationships and the role of other regional actors (such as the US, Arab countries, etc.), and explore different scenarios for the future of these relationships. Furthermore, analysis of the role of economic factors and oil in shaping these relationships requires further investigation.

تبیین ژئوپلیتیکی روابط روسیه در منطقه غرب آسیا با تأکید بر ایران و اسرائیل (۱۹۹۱-۲۰۲۴)

دانیال رضاپور^۱

زهره حسینی^۲

چکیده

روسیه به‌عنوان یکی از بازیگران مهم جهانی در دوران حیات خود، با توجه به تحولات در محیط منطقه‌ای همانند غرب آسیا و قدرت خود، نقش‌های تهاجمی و تدافعی تجربه کرده است. پس از فروپاشی شوروی، به‌طور جدی از سال ۲۰۰۰ شاهد سیاست منطقه‌گرایی روسیه بوده‌ایم؛ چرا که برقراری رابطه با غرب آسیا از طرفی به‌منظور بهبود ضعف‌های داخلی پس از فروپاشی شوروی و از جهتی دیگر به‌سبب افزایش و تقویت نفوذ روسیه بسیار حائز اهمیت بوده است. در منطقه غرب آسیا، ایران و اسرائیل دو کشور مهم در دستیابی روسیه به اهدافش هستند و از آنجایی که این دو کشور با هم درگیر تنازع می‌باشند، الگوی رفتاری روسیه با این دو بازیگر اهمیت دارد. از این‌رو، پرسش اصلی مقاله این است که روسیه چه نوع رویکرد ژئوپلیتیکی را در قبال ایران و اسرائیل با توجه به فرصت‌ها و چالش‌هایی که برایش وجود دارد اتخاذ نموده است؟ برای پاسخ به این پرسش فرضیه این است که روسیه برای رسیدن به قدرت بزرگ بودن خود در این منطقه و تحکیم آن با ادامه همکاری‌اش با هر دو کشور، الگوی ژئوپلیتیکی موازنه‌سازی منطقه‌ای را اتخاذ نموده است. این پژوهش بر اساس رویکرد توصیفی-تحلیلی با استفاده از روش‌های پژوهش کیفی می‌باشد که در جمع‌آوری اطلاعات از منابع اسنادی-کتابخانه‌ای و تارنماهای معتبر فضای مجازی استفاده شده است.

واژه‌های کلیدی: سیاست خارجی، روسیه، ایران، اسرائیل، غرب آسیا.

۱. استادیار روابط بین‌الملل، دانشگاه گیلان، رشت، ایران (نویسنده مسئول).

danyalrezapoor@gmail.com

۲. دانشجوی کارشناسی‌ارشد روابط بین‌الملل، دانشگاه گیلان، رشت، ایران.

hosseinii.nafas@gmail.com

۱. مقدمه

از سال ۲۰۰۰، پوتین سیاست خارجی جدیدی در روسیه به وجود آورد. او سیاست منطقه‌گرایی را با هدف بازگرداندن روسیه به‌عنوان قدرت بزرگ و بازی با حاصل جمع صفر در برابر غرب در پیش گرفت. او علاوه بر به دست آوردن نفوذ سیاسی در غرب آسیا، به‌دنبال رقابت با ایالات متحده و نفوذ در کشورهای منطقه غرب آسیا از طریق خریدوفروش تسلیحات و انرژی (نفت و گاز) و همچنین فروش محصولات با فناوری بالا همانند راکتور هسته‌ای بود. روسیه برای حضور قدرتمند خود نیازمند همکاری با کشورهای این منطقه از جمله دوستان و دشمنان آمریکا در غرب آسیا بوده است. این مسئله برقراری روابط با کشورهای غرب آسیا را برای روسیه از جمله حمایت از برنامه هسته‌ای ایران، بخشش بدهی به سوریه و در کنار آن، روابط دوجانبه با ترکیه، اسرائیل، مصر و عربستان سعودی اشاره کرد. در میان کشورهای غرب آسیا، برقراری روابط با ایران و اسرائیل برای روسیه حائز اهمیت بیشتری است. از دلایل اهمیت این دو کشور می‌توان به این موضوع اشاره کرد که یک کشور به‌عنوان دشمن آمریکا یعنی ایران و کشور دیگر به‌عنوان دوست آمریکا، یعنی اسرائیل هستند. ارتباط با این دو کشور به‌طور قطع منافی را برای دستیابی به اهداف روسیه برآورده می‌کند؛ از جمله اهمیت روابط میان دو کشور روسیه و اسرائیل که می‌توان به آن اشاره نمود، درخصوص الحاق کریمه به روسیه است. در حالی که آمریکا و اروپا این اقدام را محکوم کردند، اسرائیل از همراهی با این محکومیت خودداری نمود. این امر نشان‌دهنده عمق روابط مسکو-تل‌آویو و تمایل روسیه برای حفظ این رابطه، حتی در شرایط بحرانی است. این در حالی است که ایران و روسیه با تأکید بر منافع مشترک به توسعه الگوهای مشارکتی در تنظیم روابط دوجانبه خود پرداخته‌اند؛ به‌طوری که سطح همکاری‌های نظامی و سیاسی ایران و روسیه بیانگر تحول عظیم در روابط دوجانبه این دو کشور است. با این اوصاف، تقویت جایگاه سیاسی و نظامی ایران و اسرائیل توسط روسیه به یک عامل محرک تهدید امنیت ملی تبدیل شده است.

سؤالی که در این پژوهش مطرح می‌شود عبارت است از اینکه نوع سیاست روسیه در مواجهه با تنش‌های میان ایران و اسرائیل با توجه به فرصت‌ها و چالش‌هایی که برایش وجود دارد چیست؟ بر اساس فرضیه‌ای که در جواب به این پرسش در نظر گرفته شده است، روسیه برای اینکه خود را

به عنوان یک قدرت بزرگ معرفی کند نیازمند برقراری روابط با منطقه غرب آسیا به خصوص دو کشور ایران و اسرائیل است؛ زیرا در جهاتی با هر دو کشور مواضع همسو دارد و نیز دوست بودن اسرائیل با آمریکا و دشمن بودن ایران با آمریکا - قدرتی که می تواند تهدیدکننده روسیه در این منطقه باشد - مزید بر علت های این روابط شده است. بدین ترتیب با استفاده از نظریه موازنه سازی منطقه ای از مکتب واقع گرایی به تبیین و تحلیل فرضیه می پردازیم. روش پژوهش در این مقاله روشی کیفی با رویکرد توصیفی-تحلیلی است.

۲. پیشینه پژوهش

مطالعات متعددی درخصوص روابط روسیه با غرب آسیا، روسیه با اسرائیل و همچنین روسیه با ایران انجام شده که در سه دسته کلی قرار می گیرند:

الف. پژوهش هایی که بر عوامل سیاسی روابط میان روسیه با ایران و رژیم صهیونیستی متمرکز شده اند (Samoylov, 2024; Averbukh & Klein, 2018؛ فرجی، ۱۴۰۲؛ شهرباف و جرست، ۱۳۹۹).

ب. پژوهش هایی که بر عوامل اقتصادی روابط میان روسیه با ایران و رژیم صهیونیستی متمرکز شده اند (محمدوف، ۱۳۸۷؛ Stroul, 2024; Kolesnikov, 2019; Bailey, 2017).

پ. پژوهش هایی که بر عوامل امنیتی و نظامی روابط میان روسیه با ایران و رژیم صهیونیستی متمرکز شده اند (Mamedov, 2021; Van Veen & Touval, 2024; Horschig, 2024).

از بین این آثار، مقالات بخش آخر بیشترین شباهت را با این نوشتار دارد؛ با این تفاوت که در این نوشتار به زمینه های ژئوپلیتیکی ایجاد رقابت و همکاری بین روسیه با ایران و اسرائیل از منظر واقع گرایی پرداخته می شود. سایر آثار روابط روسیه با ایران و اسرائیل را در یک کل منسجم مانند تقابل و تعامل دوجانبه این کشورها با همدیگر بررسی نکرده اند. این هدفی است که نوشتار با استفاده از رهیافت های واقع گرایی و موازنه آن را دنبال می کند.

۳. مبانی نظری

واقع‌گرایان بر این باورند که انسان ذاتاً موجودی شرور است و نظام بین‌المللی ماهیتی آنارشیک دارد. دولت‌ها مهم‌ترین بازیگران در محیط بین‌المللی به شمار می‌آیند که صرفاً در پی کسب منافع خود به‌منظور بقا هستند. در محیط آنارشیک بین‌المللی به‌علت کمبود منابع حیاتی، شاهد نزاع دائمی ملت‌ها هستیم. در چنین محیطی دولت‌ها برای تأمین امنیت، منافع اقتصادی و... به رقابت می‌پردازند که در این میان تنها راه بقا خودیاری است که از راه کسب دائمی قدرت به دست می‌آید. ماهیت چنین رقابتی بازی با حاصل جمع صفر است (قوام، ۱۳۸۴: ۸۰).

مکتب واقع‌گرایی دارای شش مفروض اصلی است که عبارت‌اند از:

۱. محیط آنارشیک نظام بین‌الملل: هیچ قدرت فائده‌ای در نظام بین‌الملل برای منع کردن از کاربرد زور یکی علیه دیگری وجود ندارد.
۲. دولت‌سالاری: دولت‌ها بازیگران اصلی سیاست بین‌المللی هستند.
۳. قدرت: ویژگی تعریف‌شده محیط بین‌الملل که دولت‌ها از آن بهره‌مندند.
۴. عقلانیت: دولت‌ها هزینه-فایده انجام کارهای خود را قبل از انجام عمل محاسبه می‌کنند.
۵. بقا: پیش‌شرط دسترسی به همه اهداف ملی است.
۶. خودیاری: برای بقا نمی‌توان به تضمین دیگری متکی بود.

توازن قدرت یکی از مسیرهای واقع‌گرایانه برای رسیدن به امنیت و بقا در محیط آنارشیک بین‌الملل است. توازن قدرت نقش و جایگاه کانونی در مفهوم‌بندی واقع‌گرایانه از امنیت بین‌الملل دارد. هسته مرکزی آن این ایده است که صلح زمانی ایجاد می‌شود که قدرت نظامی به‌گونه‌ای باشد که هیچ‌یک از دولت‌ها توان کافی برای تسلط بر دیگران را نداشته باشند. اگر یکی از دولت‌ها یا ترکیبی از دولت‌ها قدرت کافی برای تهدید دیگران را کسب کرد، برای آن‌هایی که تهدید شده‌اند، این انگیزه را ایجاد می‌کند تا تفاوت‌های سطحی که با هم دارند را کنار گذاشته و در یک اتحاد دفاعی با هم متحد شوند. قدرت از این قبیل تمایلات به همکاری به دست می‌آید. بر اساس این مفهوم، تمایل حمله‌کننده به توسعه‌طلبی از میان می‌رود. به گفته مورگنتا^۱ اشتیاق چند

1. Morgenthau

کشور برای کسب قدرت - که هریک تلاش می‌کند یا وضع موجود را حفظ کند یا آن را برهم بزند - ضرورتاً به یک شکل‌بندی قدرت منتهی می‌شود که توازن قوا خوانده می‌شود و به سیاست‌هایی برای حفظ و نگه‌داری آن می‌انجامد. به نظر مورگنتا، سیستم توازن قوا نه تنها اجتناب‌ناپذیر بوده، بلکه اصولاً عاملی ثبات‌بخش در روابط بین‌الملل است (عسگرخانی و رحمتی، ۱۳۹۸).

انواع واقع‌گرایی که می‌توان بدان اشاره کرد، عبارت‌اند از:

۱. واقع‌گرایی کلاسیک: از این پارادایم به صورت مکتب اندیشه سیاست قدرت یاد می‌شود. منظور از قدرت، تغییر رفتار سایرین در زمینه دلخواه است. هگل نیز جایگاه قدرت را مهم می‌داند. باور هگل به این نکته که مهم‌ترین هدف دولت، خود است، از بنیان‌های واقع‌گرایی محسوب می‌شود. منظور از مفهوم آشوب‌زدگی از نظر واقع‌گرایان این است که هیچ حکومت مرکزی‌ای در نظام بین‌الملل نیست و کنترل مطلق بر نظام بین‌الملل وجود ندارد و دلیل تمایز عرصه داخلی از عرصه بین‌الملل، نبود اقتدار در سطح جهانی است و در واقع محیط و نظامی که دولت‌ها در آن زندگی می‌کنند، آنارشیک است و آنارشیک بودن نظام دولتی‌ها در واقع ریشه در برداشت‌ها از برقرار بودن وضعیت طبیعی در روابط بین‌الملل دارد و از نظر آن‌ها تعارض و رقابت به عنوان رابطه‌ای است که در نظام بین‌الملل حرف اول را می‌زند (مشیرزاده، ۱۳۸۹: ۹۳).

۲. نوواقع‌گرایی: واقع‌گرایی در اوایل دهه ۱۹۸۰ به عللی نظیر ورود جنگ سرد به مرحله نوین و رقابت تسلیحاتی میان شرق و غرب، در واکنش به رفتارگرایی و نیز اندیشه‌های افراطی و موضوع وابستگی متقابل تجدید حیات یافت. این دیدگاه نظری (نوواقع‌گرایی) بیشتر مربوط به تحریرات کنت والتز^۱ و به‌ویژه اثر پرنفوذش *تئوری سیاست بین‌الملل* (۱۹۷۹) است. در حالی که نوواقع‌گرایی خیلی از ویژگی‌های واقع‌گرایی کلاسیک نظیر دولت به عنوان بازیگر اصلی صحنه سیاست بین‌الملل و قدرت را به صورت مفهوم تحلیلی-محوری حفظ کرده، ولی عمدتاً توجهات را به مختصات ساختاری نظام بین‌الملل دولت‌ها معطوف می‌کند نه به واحدهای متشکل آن. مقصود از مفهوم ساختار در اینجا نظم‌دهندگی یا ترتیب اجزای یک نظام است. از نظر والتز این

1. Kenneth waltz

فشارهای ساختاری خود نظام جهانی، نه ویژگی‌های واحدهای مشکله خاص است که در مقیاسی وسیع رفتار دولت را توضیح داده و بر نتایج بین‌المللی اثر می‌گذارد (قوام، ۱۳۸۸: ۸۴-۸۵).

۳. واقع‌گرایی نئوکلاسیک: این نظریه برداشتی نو و تازه از نواقع‌گرایی والتز است. ارائه این نظریه توسط گیدون رز^۱ زمینه‌ساز نگارش مجموعه آثاری به قلم توماس کریستن‌سن^۲، راندال شوئر^۳، ویلیام وولفورث^۴ و فرید زکریا^۵ در روابط بین‌الملل شده است. نئوکلاسیک‌ها نیز همانند کنت والتز به ارائه تبیین ساختاری و سیستماتیک از روابط بین‌الملل اقدام می‌کنند. توجه واقع‌گرایان نئوکلاسیک بیش از هر چیز به قدرت است و قدرت را نیز مانند نواقع‌گرایان بر اساس توانمندی‌های مادی تبیین می‌کنند. نئوکلاسیک‌ها همچون دیگر انواع رئالیسم بر این نظرند که سیاست یعنی نزاع دائمی میان دولت‌های مختلف به‌منظور دستیابی به قدرت مادی و امنیت در جهانی کمیاب از منابع امنیت. از جمله مؤلفه‌های مثبت این نظریه می‌توان به کاربردی بودن آن در تحلیل سیاست خارجی کشورها اشاره کرد؛ زیرا برخلاف نظریه واقع‌گرایی و نواقع‌گرایی، در کنار تحلیل ساختاری، به مؤلفه‌های دیگری همچون ساختار دولت و فهم رهبران از نظام بین‌المللی نیز تکیه دارد (رحمانی و همکاران، ۱۴۰۱: ۸۷-۸۸).

۴. واقع‌گرایی تهاجمی: این نوع واقع‌گرایی این‌گونه استدلال می‌کند که آناشری دولت‌ها را وادار می‌سازد که قدرت نسبی خود را به حداکثر برسانند و امنیت امری کمیاب است. دولت‌ها می‌کوشند با به حداکثر رساندن قدرت و نفوذ خود، امنیت خویش را افزایش دهند (قوام، ۱۳۸۸: ۱۱۴). قدرت بیشتر به معنای امنیت بیشتر است. این وضعیت سبب می‌شود که دولت‌ها تعقیب سیاست‌های تجاوزگرانه و توسعه‌طلبانه باشند. در واقع دولت‌ها هنگامی که تصمیم‌گیرندگان اصلی آن‌ها تصور کنند که توانمندی نسبی آن‌ها بیشتر شده است، راهبردی‌های تهاجمی را با هدف پیشینه‌سازی قدرت و نفوذ خود دنبال خواهند کرد. بنابراین، هر اندازه که قدرت دولتی افزایش یابد آن درک به سیاست‌های خارجی توسعه‌طلبانه‌ای روی خواهد آورد (مشیرزاده، ۱۳۸۹: ۱۱۸).

1. Gideon Rose
2. Thomas Christensen
3. Randall Schweller
4. William Wohlforth
5. Fareed Zakaria

۵. واقع‌گرایی تدافعی: صاحبان این تفکر نیز به رابطه میان آنارشی و ضروریات نظام بین‌الملل از یک سو و رفتار دولت‌ها از سوی دیگر توجه دارند، اما وضعیت را پیچیده‌تر می‌بینند. فرض واقع‌گرایی تدافعی این است که آنارشی بین‌المللی معمولاً خوش‌خیم است؛ یعنی امنیت چندان نایاب نیست و فراوان است و در نتیجه، دولت‌هایی که این مسئله را درمی‌یابند رفتار تهاجمی نخواهند داشت و تنها در شرایطی که احساس کنند تهدیدی علیه آن‌ها وجود دارد نسبت به آن واکنش نشان می‌دهند و این واکنش نیز اغلب در سطح موازنه و بازداشتن تهدیدگر است. در واقع تنها در شرایطی که معضل امنیت خیلی جدی شود واکنش‌های سخت و بروز تعارضات را در پی خواهد داشت. آنچه در روابط میان دولت‌ها اهمیت دارد برداشت آن‌ها از یکدیگر به‌عنوان تهدید است و نه صرف میزان قدرت آن‌ها و دولت‌ها در برابر آن. دولت‌هایی دست به موازنه می‌زنند که وضعیت آن کشورها را تهدیدی فوری نسبت به موجودیت یا منافع خود بدانند و امنیت در شرایطی افزایش خواهد یافت که ایجاد موازنه به‌هنگار بدل شده باشد (Dunne, 2010: 86).

منظور از توازن قدرت در این نوشته همان امر مورد نظر واتل است؛ یعنی حالتی از امور به‌صورتی که هیچ قدرت واحدی در وضعی نیست که دارای تفوق باشد تا بتواند برای دیگران قانون وضع کند. وقتی اصطلاح توازن قدرت را به کار می‌بریم معمولاً قدرت نظامی را در ذهن داریم؛ ولی این اصطلاح می‌تواند به سایر انواع قدرت در سیاست جهان نیز اشاره داشته باشد. می‌توان گفت که حفظ توازن قدرت سه کار ویژه تاریخی را در نظام دولت‌های نوین به اجرا گذاشته است:

۱. وجود توازن قدرت در کل نظام بین‌المللی، به جلوگیری از استحاله نظام به یک امپراتوری عالم‌گیر به‌واسطه غلبه یک قدرت کمک کرده است.

۲. وجود توازن محلی قدرت به حفظ استقلال دولت‌های واقع در مناطق خاص، در مقابل جذب یک قدرت برتر محلی شدن یا رفتن به زیر سلطه آن کمک کرده است.

۳. هر جا که توازن عمومی و محلی قدرت هر دو وجود داشته‌اند، شرایط مساعدی را فراهم ساخته‌اند که تحت آن سایر نهادهایی که نظم بین‌المللی به آن‌ها بستگی دارد (دیپلماسی، جنگ، حقوق، مدیریت قدرت‌های بزرگ) قدرت عمل یافته‌اند (بال،^۱ ۱۳۶۸: ۴۵۲).

با توجه به این رهیافت، سیاست خارجی روسیه با در نظر گرفتن منافع خود در منطقه غرب آسیا و حفظ آن‌ها به‌خصوص در روابطش با ایران و اسرائیل به‌شدت پیرو نظریه موازنه منطقه‌ای یا به عبارتی موازنه محلی در جهت حفظ همکاری‌اش گام برداشته است. در واقع مشهود است که هر سه کشور یعنی روسیه، ایران و اسرائیل، برای مقابله با تهدید دیگران و همچنین جلوگیری از ظهور یک قدرت دیگر در منطقه با موازنه‌سازی موافق‌اند. از طرفی رشد و قدرت ایران در منطقه، اسرائیل را با ترس مواجه کرده است. اسرائیل نیز به‌عنوان تهدیدی علیه ایران در منطقه، این کشور را دچار چالش‌هایی کرده است؛ بنابراین، با در نظر گرفتن منافع و چالش‌هایی که دارند، نمی‌خواهند قدرت دیگری به‌عنوان هژمون ظهور کند. مسکو نیز الگوی رفتاری موازنه‌سازی را بهترین رویکرد برای حفظ همکاری خود با دو کشور، با توجه به دشمنی ایران و اسرائیل در راستای بهره‌مندی منافع خود، در قبال دو بازیگر اتخاذ کرده است.

۴. سیاست روسیه در غرب آسیا

با فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی در سال ۱۹۹۱، مقامات اتحاد جماهیر شوروی پایه مستحکمی برای توسعه همکاری‌های متمر ثمر با غرب آسیا ایجاد کردند. اتحاد جماهیر شوروی روابط نسبتاً خوبی با الجزایر، مصر، سوریه، عراق، لیبی، جمهوری دموکراتیک خلق یمن و تشکیلات خودگردان فلسطین داشت. حائز اهمیت است که بدانیم اتحاد جماهیر شوروی برای کشورهای غرب آسیا به‌عنوان یک جایگزین ایدئولوژیک معین به‌جای غرب سرمایه‌داری و به‌عنوان موازنه‌ای برای حضور آمریکا کاملاً جذاب بود. با این حال باید به این نکته اشاره کرد که پس از سال ۱۹۹۱، مسکو تا حد زیادی از پتانسیل توسعه روابط خود با منطقه که در زمان شوروی ایجاد شده بود غفلت کرد و این را می‌توان با آشفتگی سیاسی و اقتصادی روسیه در طول دهه ۱۹۹۰ و با

جهت‌گیری غربی دیپلماسی روسیه در دوره ریاست جمهوری بوریس یتسین از ۱۹۹۱ تا ۱۹۹۹ توضیح داد و اگر نگوییم تماس‌های سیاسی و اقتصادی قطع شد، اما بحران‌های اقتصادی که به‌طور دوره‌ای به روسیه در دهه اول حیات آن ضربه می‌زد و آشفته‌گی‌های سیاسی مانند سیاست خصوصی‌سازی دولت یتسین و سیطره گروه‌های مختلف بر اقتصاد این کشور به‌طور جدی روابط مسکو را با غرب آسیا را محدود کرد. در نتیجه غرب آسیا برای روسیه جدید منطقه‌ای در درجه دوم اهمیت قرار گرفت و تنها استثنا اسرائیل بود که روابطش با مسکو در طول دهه ۱۹۹۰ به‌طور قابل توجهی بهبود یافت (Kozhanov, 2001: 102-104).

از سال ۲۰۰۱ به بعد روسیه وارد فاز جدیدی از سیاست‌ها شد و به احیای جایگاه خود در غرب آسیا پرداخت. دولت پوتین بعد از مسائل چچن نیاز به گسترش حوزه راهبردی خود به سمت غرب آسیا، جهان اسلام را درک کرد. در سال ۲۰۰۳ در بحبوحه جنگ آمریکا با عراق، روسیه فرصت را مغتنم شمرد و شروع به افزایش نفوذ خود در منطقه کرد. این یک راهبرد جدید برای برقراری روابط مثبت با همه بازیگران منطقه بود. در این دوران، روسیه همزمان با اتخاذ سیاست همکاری با غرب، سعی در کاهش نفوذ رقبای منطقه نیز داشت. در این مسیر، پوتین قرن‌ها همزیستی مسالمت‌آمیز بین اسلام و ارتودوکس را در روسیه برجسته کرد و تصور یک کشور اوراسیایی را که قادر است به ترکیب موفقیت‌آمیزی از ارزش‌ها و سنت‌های آسیایی و اروپایی دست یابد ترویج کرد. تا سال ۲۰۱۱ نوع رویکرد روسیه و روابطش با غرب آسیا بدین گونه سپری شد. وقوع بهار عربی در کشورهای عربی باعث حضور دیپلماتیک و نظامی روسیه در منطقه غرب آسیا و شمال آفریقا شد که واضح‌ترین آن نیز مداخله در سوریه بود. با موفقیت نسبی اقدامات مسکو در سوریه، این کشور در منطقه غرب آسیا به‌عنوان یکی از بازیگران اصلی و جدی عرضه‌کننده تسلیحات شناخته شد. از منظر دستاوردهای دیپلماتیک نیز تبدیل به یک بازیگر مهم در میانجی‌گری تعارضات از لیبی تا یمن و یک قطب قدرت در سوریه شد. به‌علاوه، فعالیت‌های اقتصادی و انرژی روسیه در این دوره در منطقه غرب آسیا افزایش یافت (فرجی، ۱۴۰۲: ۱۹۴). پس از سال ۲۰۱۲، رهبری روسیه رویکرد استراتژیک‌تری را در قبال غرب آسیا اتخاذ کرد و این منطقه را منطقه‌ای با

اهمیت فزاینده برای دستیابی به اهداف سیاسی، اقتصادی و امنیتی روسیه دانست. اهمیت روابط سیاسی روسیه در غرب آسیا را در سه سطح می‌توان بررسی کرد که عبارت‌اند از:

۱. عوامل مؤثر در سیاست روسیه در غرب آسیا در سطح داخلی.
۲. عوامل مؤثر در سیاست روسیه در غرب آسیا در سطح منطقه‌ای.
۳. عوامل مؤثر در سیاست روسیه در غرب آسیا در سطح بین‌الملل.

در ادامه هریک از این عوامل بررسی می‌شود.

۴-۱. عوامل مؤثر بر سیاست روسیه در غرب آسیا در سطح داخلی

۱. رویکردهای سیاست‌گذاری یا گفتمان‌های مسلط در دستگاه تصمیم‌گیری: چارچوب‌های ذهنی سیاست خارجی روسیه سه دسته‌اند: لیبرال‌ها یا غرب‌گرایان، دولت‌گرایان یا ملی‌گرایان عمل‌گرا و تمدن‌گرایان یا ملی‌گرایان بنیادگرا. این سه دیدگاه اهمیت زیادی دارند؛ زیرا نشان می‌دهند روسیه چگونه در مورد سیاست خارجی به یکپارچگی نسبی ادراکی می‌رسد و اولویت‌های خود را سامان می‌دهد. بنابراین، رویکرد مسلط بر سیاست خارجی روسیه نخستین عامل داخلی تغییر در سیاست روسیه در غرب آسیا است.

۲. تجربه سیاست‌گذاری، از اورآتلانتیک‌گرایی تا اوراسیاگرایی: در پی ناکامی رویکردگرایی و تحولات سیاسی، اقتصادی و بین‌المللی، زمینه تقویت رویکرد اوراسیاگرایی فراهم شد. با حاکم شدن اوراسیاگراها بر مسکو، روسیه تأمین اهداف خود در خارج نزدیک را در گرو تحرک خود در غرب آسیا یافت. به این تربیت، انتخاب پریماکف برای رهبری دستگاه دیپلماسی روسیه سرآغاز تحول در سیاست غرب آسیایی این کشور شد که با رئیس‌جمهور شدن ولادیمیر پوتین گسترش و ادامه یافت و الگوی باثبات رفتاری این کشور را در منطقه شکل داد.

۳. بهبود غرور ملی با گسترش دایره منافع ملی و ارتقای وجهه بین‌المللی: پوتین در فوریه ۲۰۰۷ در کنفرانس امنیتی مونیخ اعلام کرد غرب نباید روسیه کنونی را مانند روسیه دهه ۱۹۹۰ فرض کند و همچنین غرب باید تقویت نقش و جایگاه این قدرت بالقوه را به‌عنوان یک واقعیت بپذیرد. تمایل به تضعیف مواضع غرب نه‌تنها در غرب آسیا، بلکه در قفقاز و آسیای مرکزی، به‌عنوان منطقه‌ای ژئوپلیتیک و ژئواستراتژیک و افزایش قدرت چانه‌زنی روسیه در رویارویی با غرب،

بخشی از دلایلی بود که سبب رشد روسیه در جریان پرونده اتمی جمهوری اسلامی به طور کامل با غرب و به ویژه آمریکا همراهی نکند. روسیه در بحث‌های دیگری نیز سیاست خارجی فعالی در پیش گرفت که از تحولات کریمه تا هم‌پیمانی میان‌مدت با ایران در سوریه و سرانجام برقراری روابط متوازن با همه طرف‌ها از جمله اسرائیل نمودهای آن بود.

از این‌رو، سیاست موازنه‌سازی روسیه متأثر از رویکرد دولت‌گرایان یا ملی‌گرایان عمل‌گراست. این رویکرد با تأکید بر تأمین اهداف روسیه در خارج نزدیک، از طریق تحرک در غرب آسیا، گسترش دایره منافع ملی و ارتقای وجهه بین‌المللی به طور مستقیم با سیاست موازنه‌سازی همخوانی دارد. همچنین، عدم همراهی کامل روسیه با غرب در پرونده اتمی ایران و برقراری روابط متوازن با همه طرف‌ها از جمله اسرائیل، نشان‌دهنده عمل‌گرایی و تلاش برای حفظ منافع ملی در یک محیط بین‌المللی پیچیده است که از ویژگی‌های این رویکرد است.

۴-۲. عوامل مؤثر در سیاست روسیه در غرب آسیا در سطح منطقه‌ای

۱. تأمین امنیت روسیه و خارج نزدیک از طریق نقش‌آفرینی در خاورمیانه: پس از امنیت خاک فدراسیون روسیه، امنیت خارج نزدیک نخستین اولویت سیاست خارجی روسیه است. از آنجایی که کشورهای خارج دور، یعنی جنوب و غرب آسیا از نظر تأثیر مستقیم بر امنیت خارج نزدیک اهمیت دارد، برقراری ثبات در خاورمیانه از اهداف سیاست خارجی مسکو تعریف شده است.

۲. بازیابی جایگاه روسیه در جهان اسلام: پریماکوف بر این عقیده بود که روسیه باید نقشی همتای آمریکا در روند تحولات خاورمیانه ایفا کند تا از این طریق به تأمین منافع سنتی روسیه در منطقه و گسترش تأثیرگذاری روسیه در جهان اسلام کمک کند. پریماکوف بر ضرورت توسعه روابط با کشورهای اسلامی تأکید کرد و تحول در روابط با عراق را به طور جدی در دستور کار روسیه قرار داد.

۳. تأمین منافع اقتصادی: غرب آسیا برای روسیه از آن نظر که منبع انرژی‌های طبیعی، مرکزی بزرگ برای ارتباطات بین‌المللی و بازاری پرسود برای کالاها و خدمات آن است اهمیت دارد. منافع اقتصادی روسیه به سه دسته تجاری و سرمایه‌گذاری، انرژی و فروش جنگ‌افزار تقسیم می‌شود.

۴-۳. عوامل مؤثر در سیاست روسیه در غرب آسیا در سطح بین‌المللی

۱. اثرگذاری فرمانطقه‌ای بر توازن منطقه‌ای: از اهداف و انگیزه‌های روسیه در افزایش اثرگذاری فرمانطقه‌ای می‌توان به گرایش شرکا و متحدان آمریکا به متنوع‌سازی روابط خارجی خود و تمرکززدایی آمریکا و مدیریت تحولات غرب آسیا از طریق مدیریت توازن آن اشاره کرد.
۲. گسترش دامنه رقابت‌های ژئوپلیتیک: از اهداف و انگیزه‌های گسترش دامنه رقابت‌های ژئوپلیتیک، خروج از انزوا و کاستن تمرکز آمریکا بر خارج نزدیک - به دست آوردن اهرم چانه‌زنی و فضای مانور - مهار پیش‌روی ناتو و کاهش ابتکار عمل آن - تلاش‌های روسیه برای ایفای نقش یک قدرت بزرگ جهانی - شکل دادن به روابط با وزارت خارجه و ارتش آمریکا از موضع برابر حائز اهمیت است (کولایی و همکاران، ۱۳۹۷).

جدول ۱. اهداف سیاست روسیه در غرب آسیا

سطح داخلی	گفتمان‌های مسلط در دستگاه تصمیم‌گیری	
	تجربیات سیاست‌گذاری	
	ارتقای غرور ملی	
سطح منطقه‌ای	بازیابی جایگاه روسیه در جهان اسلام	
	تأمین امنیت خارج نزدیک	
	تأمین منابع اقتصادی	
سطح بین‌المللی	اثرگذاری‌های فرمانطقه‌ای	گرایش شرکا و متحدان آمریکا به متنوع‌سازی روابط خود
		مدیریت توازن قدرت در خاورمیانه
		تمرکزگذاری روسیه همزمان با تمرکززدایی آمریکا
	رقابت‌های ژئوپلیتیک	مهار پیش‌روی ناتو و کاهش ابتکار عمل آن
		شکل دادن به روابط با وزارت خارجه و ارتش آمریکا از موضع برابر
		تلاش‌های روسیه برای ایفای نقش یک قدرت بزرگ جهانی
		به دست آوردن اهرم چانه‌زنی و فضای مانور
		خروج از انزوا و کاستن از تمرکز آمریکا بر خارج نزدیک

(منبع: نگارندگان).

منافع روسیه به‌عنوان قدرتی نوظهور در نظم هژمونیک سیستم بین‌الملل در غرب آسیا را می‌توان ممانعت از بی‌ثباتی در منطقه و یا نزدیک به مرزهای آن دانست. اگرچه بعد از فروپاشی شوروی مدتی روابط روسیه با غرب آسیا محدود شد، اما هرگز قطع نشده است و پس از آن تا کنون شاهد استقبال روسیه از رشد روابط و همکاری‌هایش با منطقه غرب آسیا مخصوصاً با ایران و اسرائیل بوده‌ایم؛ زیرا در راه تحقق تحکیم خود به‌عنوان یک قدرت بزرگ و به دور ماندن از تهدیدات نیازمند برقراری روابط با کشورهای غرب آسیا هدایت‌کننده سیاست خارجی روسیه است.

۵. سیاست روسیه در قبال ایران

روسیه و ایران داری گذشته‌ای پیچیده هستند. مداخله روسیه تزاری در انقلاب مشروطه ایران در اوایل قرن بیستم و به‌دنبال آن حمایت اتحاد جماهیر شوروی از جنبش‌های تجزیه‌طلبانه و اشغال بخش‌های کلیدی ایران در طول جنگ جهانی دوم و همچنین حمایت شوروی از عراق در دهه ۱۹۸۰ روابط تیره‌ای را برای این دو کشور در آن دوران ایجاد کرد. با این حال، همکاری بین این دو کشور بعد از فروپاشی شوروی به‌طور قابل توجهی افزایش یافت و ایران یک قرارداد بزرگ تسلیحاتی با این کشور امضا کرده است. همچنین در سال ۲۰۰۱ روسیه و ایران یک قرارداد استراتژیک ده‌ساله امضا کردند که دوباره پس از آن تمدید شده است و هدف این توافق افزایش همکاری در صنایع مختلف از جمله فناوری، امنیت و پروژه‌های انرژی مانند ساخت و استفاده از نیروگاه‌های هسته‌ای است (crowly, 2024).

طی دهه‌های ۱۹۹۰ و ۲۰۰۰ ایران مجموعه گسترده‌ای از تسلیحات متعارف را از روسیه در حوزه‌های زمینی، دریایی و هوافضا خریداری کرد. ایران همچنین در دهه‌های ۱۹۹۰ تا ۲۰۰۰ همکاری فضایی با روسیه از جمله در زمینه توسعه ماهواره‌ها و پرتاب‌های فضایی روسیه را دنبال کرد. با توجه به حمایت روسیه، سال ۲۰۱۰ نقطه پایینی در همکاری دفاعی ایران و روسیه بود؛ زیرا تحریم‌های شورای امنیت علیه ایران به‌دلیل برنامه هسته‌ای و همچنین شاهد تصمیم مدودف، رئیس‌جمهور وقت روسیه، برای تعلیق تحویل موشک‌های زمین به هوای اس-۳۰۰ به ایران بودیم؛ اما با بازگشت ولادیمیر پوتین در سال ۲۰۱۲ دو طرف وارد مرحله جدیدی از همکاری شدند و با ورود روسیه به جنگ داخلی سوریه در سپتامبر ۲۰۱۵، همکاری‌های نظامی-فنی بیشتر شد. در

همان سال، آن‌ها کمیسیون عالی همکاری‌های فناوری را ایجاد کردند که شامل کمیته‌های فضایی و هوانوردی بود. دو طرف به همکاری در حوزه هسته‌ای ادامه دادند و همچنین روسیه به پروژه نیروگاه بوشهر ایران کمک کرد. در حالی که همکاری‌های دفاعی ایران و روسیه در دهه‌های ۱۹۹۰ و ۲۰۰۰ عمدتاً یک‌طرفه بود، روسیه در اواسط دهه ۲۰۱۰ علاقه‌مندی خود را برای کسب پشتیبانی نظامی-فنی محدود از ایران نشان داد. پس از سفر رئیس‌جمهور روسیه به ایران و مذاکرات با مقامات نظامی ایران در سال ۲۰۱۳، دو طرف توافق کردند که در زمینه توسعه هواپیماهای بدون سرنشین همکاری کنند و گزارش شده است که روسیه به دنبال انتقال فناوری از ایران برای تولید پهپادهای دوربرد بوده است. در سال ۲۰۱۶، ایران به روسیه اجازه داد تا برای مدت کوتاهی از یک پایگاه نیروی هوایی خود برای انجام حملات هوایی در سوریه و از حریم هوایی ایران برای انجام حملات موشکی استفاده کند. علی‌رغم روی آوردن روسیه به ایران برای حمایت در فوریه ۲۰۲۲، روابط دوجانبه نظامی-دفاعی‌شان نیز تا حد زیادی با پویایی قبل از فوریه ۲۰۲۲ مشهود است. کارزار نظامی روسیه علیه اوکراین که در فوریه ۲۰۲۲ آغاز شد، نقطه عطفی برای همکاری نظامی-فنی ایران و روسیه بود؛ پس از فوریه ۲۰۲۲ ایران به عنوان یک حامی انتقادی از کمپین روسیه در اوکراین، چه در حوزه هوافضا و چه در حوزه امنیتی ظاهر شد و همچنین ایران علاوه بر انتقال کامل سامانه‌های پهپاد به روسیه، به شریک خود در بومی‌سازی تولید پهپاد در خاک روسیه کمک کرد (Notte & Lamson, 2024).

روسیه و ایران در سال ۲۰۲۳ اعلام کردند که در آستانه امضای یک توافق‌نامه راهبردی جامع‌تر و جاه‌طلبانه هستند که نشان‌دهنده سطح جدیدی از همکاری بین دو کشور است. این توافق به‌طور بالقوه شامل روابط سیاسی نزدیک‌تر، همکاری مشترک در زمینه نظامی و به اشتراک گذاری فناوری و اطلاعات است. در ژوئن ۲۰۲۴ گزارش شد که کار بر روی این توافق‌نامه موقتاً به حالت تعلیق درآمده است؛ اما کاظم جلالی، سفیر ایران در روسیه، اعلام کرد که این گزارش‌ها نادرست است؛ بنابراین، برقراری روابط رسمی عمیق همچنان در جریان است. همکاری ایران و روسیه در بعد نظامی نیز در حال تعمیق است و روسیه با کمک فنی ایران، کارخانه‌ای در منطقه تاتارستان برای تولید داخلی پهپادهای شاهد توسعه‌یافته ایران ساخته است که ظرفیت تولید آن تا سال ۲۰۲۵ به ۶۰۰۰ پهپاد در سال خواهد رسید. همچنین در ارتباط با گسترش قابل توجه همکاری نظامی

مستقیم با ایران، روسیه روابط خود را با حزب الله، یکی از نمایندگان اصلی ایران، عمیق تر کرده است؛ به عنوان مثال روسیه اخیراً موشک های ضد کشتی را به حزب الله داده است که می تواند تهدیدی برای کشتی های دولت مخاصم در دریای مدیترانه باشد (Crowly, 2024).

در قبال تحولات منطقه ای هم روسیه به طور فزاینده ای به ویژه در سوریه، لبنان، لیبی و یمن درگیر بوده است که بیشتر این تلاش ها از نظر استراتژیک با منافع ایران همسو بوده و گاهی شامل ارائه حمایت مستقیم از محور مقاومت می شد (Ibid). اگرچه ایران و روسیه اهداف و انگیزه های متفاوتی را دنبال می کنند، اما اولویت های یکسانی دارند. منافع روسیه مادی است و نگرانی های امنیتی دارد؛ اما بدون تردید ملاحظات استراتژیک و مقابله با یک جانبه گرایی آمریکا و بازتعریف نقش خود در منطقه غرب آسیا از مهم ترین عوامل نقش آفرینی مسکو در سوریه بوده است. در مقابل ج.ا. ایران، مفهوم زنجیره خط دفاع را که از لبنان، سوریه، عراق و یمن تشکیل شده مفهوم بندی کرده و بیان می کند که هریک از این کشورها نشان دهنده خط مقدم دفاع از ایران در برابر مخالفان منطقه ای و بین المللی اند. روسیه و ایران درک کرده اند که به منظور حفظ منافع خود، در سوریه باید با یکدیگر همکاری کنند. در نتیجه مسکو و تهران اتحادی منطقی تشکیل داده اند که در آن هریک از شرکا برای رسیدن به اهداف خود تلاش پیوسته دارند (فرشاد گهر و همکاران، ۱۳۹۶).

جدول ۲. زمینه همکاری های ایران و روسیه

هماهنگی نظامی	انتقال دوطرفه نظامی و تبادل فناوری دفاعی که امنیت شرکای ایالات متحده در اروپا و غرب آسیا را تهدید می کند.
هسته ای	روسیه بعید است با ایران مخالفت کند و احتمالاً آن را تسهیل می کند؛ حتی در تکمیل پروژه بوشهر تلاش بسیاری کرد.
تحریم ها	تهران و مسکو به عنوان دو کشور تحت تحریم در جهان به طور جدی درگیر فعالیت هایی برای دور زدن و تضعیف قدرت تحریم ها هستند.
دیپلماسی	روسیه از کرسی خود در شورای امنیت سازمان ملل برای محافظت از ایران در برابر مسئولیت ها استفاده می کند.
فناوری	در زمینه های فضایی و هوانوردی همکاری دارند.
تجاری	همکاری ایران و روسیه در زمینه قراردادهای نفتی افزایش یافته است.
اقتصادی	عرضه سلاح از جمله تانک و مهمات به ایران از گذشته تا حال ادامه داشته است.

(منبع: نگارندگان).

۶. سیاست روسیه در قبال اسرائیل

روابط روسیه و اسرائیل طی دوره‌های مختلف به یک شکل نبوده و فراز و فرودهایی داشته است. اتحاد جماهیر شوروی در سال ۱۹۴۸ یکی از اولین کشورهایی بود که اسرائیل را به رسمیت شناخت؛ اما در سایه جنگ سرد این روابط به سرعت کاهش یافت و در سال ۱۹۶۷ روابط دو کشور به طور کامل قطع شد (Stroul, 2024). نکته قابل توجه درباره روابط دو کشور تفاوت سیاست خارجی روسیه در قبال اسرائیل همانند ایران در دوره پساکمونیستی و دوره اتحاد جماهیر شوروی است. اتحاد جماهیر شوروی در دوران جنگ سرد از طرفداران سرسخت اعراب بود و به کشورهای عربی از جمله سوریه، مصر و عراق که دشمنان اسرائیل بودند کمک می‌کرد.

در این دوره زمانی روابط با اسرائیل تیره‌تر بود؛ اما پس از فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی در ۱۹۹۱ روابط دو کشور صلح‌آمیزتر شد. زیرا رئیس‌جمهور جدید روسیه، یلتسین،^۱ با درگیر شدن در مشکلات داخلی مجبور بود تا روابطش را با اسرائیل از سر بگیرد. در سال ۱۹۹۳ روسیه از توافق‌نامه اسلو و روند صلح اسرائیل و فلسطین حمایت کرد و روابط دیپلماتیک کاملی را با اسرائیل از سر گرفت. بنابراین، روابط روسیه و اسرائیل در چندین بخش از جمله اقتصادی، فرهنگی، سیاسی و حتی نظامی شکوفا شد. از سال ۲۰۰۰ روسیه تحت رهبری پوتین توازن قوا را در رابطه با منافع روسیه در اسرائیل و غرب آسیا تغییر داد. می‌توان گفت نقطه عطف سیاست خارجی روسیه در قبال اسرائیل و مسئله فلسطین در دوره پوتین آغاز شد؛ زیرا اوضاع شروع به تغییر کرد و روسیه توانست از طریق حمایت از سوریه، فلسطینی‌ها و حفظ روابط باثبات با اسرائیل، حوزه نفوذش را در غرب آسیا بهبود بخشد. زیرا پوتین قصد داشت با افزایش قدرت نظامی و ارتش روسیه، حوزه نفوذ روسیه را دوباره تقویت کند تا به هژمونی ایالات متحده در غرب آسیا پایان دهد. در واقع از زمانی که پوتین به قدرت رسید بهبودی آشکار در روابط روسیه و فلسطین مشاهده شد. پوتین سخنان تسکین‌دهنده‌ای درباره اینکه چقدر به روابط دوجانبه روسیه و اسرائیل و نقش مهاجران روسی که در اسرائیل زندگی می‌کنند بیان کرد تا به حفظ روابطش با اسرائیل کمک کند؛ ولی به هر حال در این دوره روسیه و اسرائیل در مورد مسائل اساسی مانند کمک روسیه به ایران و ساخت حصار امنیتی توسط اسرائیل برای محافظت از خود در برابر حملات تروریستی مواضع متضادی داشتند (Makhol, 2021).

1. Boris Yeltsin

در سال ۲۰۰۸ در پی جنگ گرجستان و روسیه در ماه اوت روابط این دو کشور تیره شد؛ زیرا اسرائیل به گرجستان اسلحه و مهمات صادر کرد و از گرجستان در جنگ علیه روسیه حمایت کرد. اما روابط این گونه باقی نماند و دو کشور روابطشان را فراتر از حوزه سیاسی پرورش و مشارکت‌های استراتژیک را افزایش دادند؛ چراکه اولاً اسرائیل به‌عنوان یک ابرقدرت منطقه‌ای در فناوری نظامی شناخته می‌شد و مسکو این پتانسیل را تشخیص داد و با ازسرگیری روابط در سال ۲۰۰۹ روسیه خرید هواپیماهای بدون سرنشین را از اسرائیل آغاز کرد. در سپتامبر ۲۰۱۰، پوتین و اوباما توافق‌نامه‌ای را امضا کردند که توسعه و خرید نظامی آینده بین دو کشور را تضمین می‌کرد. روسیه همچنین اسرائیل را به‌عنوان یک قدرت جهانی در زمینه‌های فضا و فناوری نظامی نامید و در سال ۲۰۱۱ قرارداد همکاری فضایی را امضا کردند. این توافق‌نامه گسترده بود و زمینه‌هایی مانند تحقیقات اخترفیزیکی، زیست‌شناسی فضایی و پزشکی، ماهواره‌های ناوبری و خدمات پرتاب و سایر فناوری‌ها را دربرمی‌گرفت. روسیه امیدوار است تا سال ۲۰۳۵ یک مأموریت سرنشین‌دار به مریخ بفرستد و به نظر می‌رسد اسرائیل متحمل‌ترین متحد مسکو در این زمینه باشد (Krasha & Coyurse, 2024). عمق روابط روسیه و اسرائیل را می‌توان از سال ۲۰۱۴، یعنی بعد از الحاق کریمه به روسیه به‌خوبی مشاهده کرد؛ زمانی که آمریکا و اروپا این اقدام را به‌شدت محکوم کردند و به‌دنبال آن علیه روسیه در سازمان ملل بیانیه منتشر نمودند، اسرائیل از محکوم کردن اقدام روسیه خودداری ورزید. این شرایط موجب شد تا مسکو-تل‌آویو خط ویژه رمزگذاری شده میان خود ایجاد کرده و از دسترسی واشینگتن به روابط خود جلوگیری کنند (موسوی و نائینی، ۱۳۹۸: ۵۰۵). اسرائیل و روسیه همچنین از طریق همکاری در زمینه انرژی با یکدیگر ارتباط دارند که این بخش از اتحاد آن‌ها حیاتی است و برای بازار انرژی روسیه و آرامش اسرائیل ضروری خواهد بود؛ زیرا از یک طرف روسیه بزرگ‌ترین تأمین‌کننده نفت خام اسرائیل است و از طرفی دیگر، با افزایش مشکلات بین اتحادیه اروپا و روسیه، غرب آسیا به‌ویژه اسرائیل به بازاری مناسب‌تر تبدیل شده است. در فوریه ۲۰۱۳ مسکو همچنین در گاز طبیعی مایع اسرائیل سرمایه‌گذاری کرده است که یک رونق در بازی انرژی خواهد بود. در آغاز ۲۰۱۴ روسیه و اسرائیل مذاکراتی را در مورد انعقاد قرارداد آغاز کردند تا به تحقیقات انرژی‌های تجدیدپذیر نیز بپیوندند (Bailey, 2024).

از زمان مداخله روسیه در سوریه در سال ۲۰۱۵، هریک طرف مقابل را به‌عنوان یک بازیگر اصلی در منطقه می‌بینند که توانایی تأثیرگذاری بر منافع امنیت ملی خود را دارد. منافع هردو کشور

به‌ندرت یکسان است؛ اما اغلب باهم هماهنگ هستند. حتی در مواردی که مخالف‌اند، هردو طرف اهمیت طرف مقابل را درک می‌کنند و تلاش‌های قابل توجهی برای رفع تعارض انجام می‌دهند. اسرائیل به‌عنوان یک قدرت منطقه‌ای قوی، توانایی برهم زدن معماری استراتژیک برنامه‌ریزی‌شده مسکو در غرب آسیا را دارد. از سوی دیگر روسیه از نزدیک با رقبای اصلی اسرائیل در منطقه، یعنی ایران و سوریه همسو است. اسرائیل امیدوار است که مسکو بتواند مشتریان منطقه‌ای خود را در زمانی که اقدامات آن‌ها منافعش را تهدید می‌کند مهار کند. روسیه نه تنها با توسعه روابط با هریک از بازیگران اصلی، بلکه مهم‌تر از آن با مذاکره بر سر اختلافات بین آن‌ها، ردپای خود را در منطقه غرب آسیا افزایش داده است. اسرائیل نیز به‌عنوان یک کشور کوچک و منزوی در سطح بین‌المللی، از نظر تاریخی به دنبال روابط خوب با هر شریکی بوده است و هدف سیاست خارجی‌اش دستیابی به حداکثر تنوع در روابط دیپلماتیک است. خارج از این ابعاد، در بُعد اجتماعی و فرهنگی نیز این دو کشور دارای ارتباط نزدیکی با هم هستند که دلایل جمعیت بزرگ روسی‌زبان اسرائیل است. روسیه این جامعه بزرگ را بخشی از دیاسپورای روسیه می‌داند. در بین عناصر مهم که سبب ارتباط و همکاری دو کشور شده، این مورد نیز بی‌اهمیت نخواهد بود (Krasna, 2018).

جدول ۳. زمینه‌های همکاری روسیه و اسرائیل

تهدیدات	درخصوص روسیه، اسرائیل امیدوار است که مسکو بتواند مشتریان منطقه‌ای خود را از زمانی که اقدامات آن‌ها منافعش را تهدید می‌کند مهار کند؛ همان‌طور که مسکو از اسرائیل به‌عنوان پل استفاده می‌کند.
برقراری ارتباط	اسرائیل برای برقراری ارتباط محتاطانه با غرب، روسیه را ابزاری برای ارسال پیام‌های پشتیبان به همسایگان می‌داند.
تاریخی، اجتماعی	وجود جمعیت بزرگ روسی‌زبان در اسرائیل.
فرهنگی	وجود حجم قابل توجه و نفوذ یهود در ارکان و ساختار سیاسی روسیه و نیز حضور روسی‌تباران به‌عنوان مهم‌ترین و گسترده‌ترین اقلیت در اسرائیل.
فناوری	اسرائیل به‌عنوان یک قدرت شناخته‌شده در فناوری برای روسیه بسیار حائز اهمیت است و در این زمینه متقابلاً همکاری می‌کنند.
اقتصادی	روسیه مواد خام به اسرائیل می‌دهد و اسرائیل تسهیلات نظامی به روسیه عرضه می‌کند. همچنین اسرائیل بازار مهمی برای روسیه محسوب می‌شود.

(منبع: نگارندگان).

۷. بررسی و مقایسه روابط روسیه در قبال ایران و اسرائیل در متغیرهای اساسی

سیاست موازنه‌سازی منطقه‌ای روسیه در قبال ایران و اسرائیل را می‌توان در چندین متغیر بررسی کرد که مهم‌ترین آن‌ها عبارت است از:

۱-۷. روابط دیپلماتیک و سیاسی

۱-۱-۷. روابط دیپلماتیک و سیاسی روسیه و ایران

پس از انقلاب ایران تا اواسط دهه ۹۰ شمسی روابط میان ایران و روسیه به سطح راهبردی نرسید. از دلایل عدم راهبردی شدن روابط دو کشور طی این سال‌ها می‌توان به باور نادرست دولت‌مردان و صاحب‌نظران روس نسبت به ایران اشاره نمود؛ زیرا در نگرش آن‌ها ایران کشوری پنداشته می‌شد که توجه به غرب به‌طور جدی برای آن مهم بوده و هر آن احتمال می‌دادند تا با برقراری ارتباط با جهان غرب و به‌ویژه آمریکا به جمع محاصره‌کنندگان روسیه بپیوندند. با اینکه دو کشور در سطوح مختلف همکاری داشتند، اما به هر حال، این اشتراکات منجر به همکاری مستقیم دو کشور در طی این سال‌ها نشد (جهانبخش و حق‌پناه، ۱۳۹۴).

از نیمه دوم دهه ۹۰ شمسی روابط ایران و روسیه ارتقای قابل توجهی را در سطح دیپلماتیک تجربه کرده است. از جمله دلایل افزایش همکاری در این سطح می‌توان به بحران سوریه اشاره نمود. با آغاز بحران سوریه، ایران و روسیه هردو به متحدان نزدیک و حامیان بشار اسد تبدیل شدند. علاوه بر این، روسیه با درگیر شدن در بحران اوکراین و هدف قرار گرفتن از سوی غرب و ایالات متحده، درصدد افزایش نفوذ ژئوپلیتیکی خود در منطقه غرب آسیا برآمده است (عسکری و همکاران، ۱۴۰۰). از موضوعات مهم دیگر در طی سال‌های ۲۰۲۲ تا ۲۰۲۴ که تأثیر به‌سزایی در افزایش و بهبود روابط سیاسی میان ایران و روسیه داشته است، می‌توان به جریان طوفان الاقصی اشاره نمود؛ زیرا روسیه با اتخاذ سیاستی همگرا با نوع رویکرد سیاسی ج.ا. ایران برای حمایت از جبهه مقاومت، در سطح دیپلماتیک به ایران نزدیک شده و در این مورد با هم سیاست‌های همسویی را به پیش می‌برند.

۲-۱-۷. روابط دیپلماتیک و سیاسی روسیه و اسرائیل

نزدیکی بسیار اسرائیل به آمریکا - به‌عنوان بزرگ‌ترین دشمن روسیه - از یک سو و همکاری روسیه با ایران - به‌عنوان مهم‌ترین عامل ضد امنیت اسرائیل - از سوی دیگر، باعث پیچیده شدن

روابط روسیه و اسرائیل شده است؛ زیرا هریک رابطه نزدیکی با دشمن دیگری دارند. روابط اسرائیل و روسیه با روی کار آمدن پوتین وارد مرحله جدیدی شده است و با وجود اختلافات بسیار، اقدامات مهمی با هدف بهبود روابط برداشته شده است. از سوی دیگر، روسیه نیز در موقعیت‌های گوناگون حامی اسرائیل بوده است. پوتین در اولین سفر خود به اسرائیل حمایت جدی خود برای امنیت کشور یهود را ابراز کرد. همچنین در سال ۲۰۱۴ نه تنها از انتقاد علیه عملیات نظامی اسرائیل در غزه خودداری کرد که حتی با آن ابراز تفاهم کرد. همچنین با به رسمیت شناختن قدس غربی به عنوان پایتخت در اسرائیل در سال ۲۰۱۷ بیان داشت هیچ قصدی برای خارج کردن سفارت‌خانه خود از تل‌آویو ندارد. مسکو همچنان به انتقاد از اسرائیل برای رفتار با فلسطینی‌ها ادامه می‌دهد، اما تا کنون پوتین از فلسطینی‌ها حمایت مادی نکرده است که به آن‌ها امکان دهد اسرائیل را به چالش بکشند. بنابراین، علی‌رغم اینکه هریک از نزدیک با بزرگ‌ترین دشمن طرف مقابل همکاری می‌کنند، روسیه و اسرائیل روابط متقابل محکمی را بر اساس منافع مشترک و تمایل متقابل برای پیگیری آن‌ها با وجود اختلافاتشان برقرار کرده‌اند (شعرباف و جرس، ۱۳۹۸).

اسرائیل شریک مهم روسیه در غرب آسیاست؛ اما پس از حمله نظامی حماس در ۷ اکتبر به اسرائیل و حمایت مسکو از نیروهای حماس، روابط بین دو کشور در پایین‌ترین سطح خود در سال‌های اخیر قرار گرفته است. روسیه در پیشینه روابط دیپلماتیک خود برای نزدیکی با اسرائیل ارزش قائل بوده است؛ زیرا به دنبال مداخله در سوریه در سال ۲۰۱۵ به دنبال ایجاد روابط با همه بازیگران در غرب آسیا بوده است. مسکو در زمان‌های بحرانی در این منطقه مراقب گفت‌وگو با اسرائیل و دشمنانش، یعنی ایران، حماس، حزب‌الله و سوریه بوده است. این اقدام متعادل‌کننده روسیه را قادر ساخت تا به رسمیت شناخته شود و خود را به عنوان یک قدرت بزرگ و یک واسطه اساسی در این منطقه معرفی کند. نزدیکی مسکو با حماس و متعاقب آن وخامت روابط با اسرائیل نیز نشان‌دهنده وقفه‌ای در ظاهر شدن به عنوان یک قدرت بزرگ در نقش یک میانجی در غرب آسیا بوده است. نباید این نکته را فراموش کرد که روابط میان روسیه و اسرائیل شاید در برهه‌ای به سردی و پایین آمدن روابط دیپلماتیک بینجامد، اما این رابطه قطع و تبدیل به دشمنی نخواهد شد (محمدی، ۱۴۰۲).

۲-۷. روابط نظامی

۱-۲-۷. روابط نظامی روسیه و ایران

قراردادهای نظامی ایران برای روسیه بسیار مهم و باارزش بوده است؛ چرا که ایران همیشه برای مسکو شریک نظامی مهمی محسوب می‌شود. در دسامبر ۲۰۰۵ تهران یک قرارداد تسلیحاتی چندمیلیاردی با مسکو امضا کرد که شامل ۲۹ سیستم دفاع موشکی تور (ام-۱) برای محافظت از نیروگاه اتمی بوشهر بود. همچنین در سال ۲۰۰۶ روسیه ۷۵۰ میلیون دلار در پروژه‌های انرژی در ایران سرمایه‌گذاری کرد. این عوامل باعث حمایت بیشتر روسیه از ایران در مقابل غرب شد (رستم‌جبری و امام‌جمعه‌زاده، ۱۳۹۶: ۱۴۰). در نوامبر ۲۰۱۶ سامانه اس-۳۰۰ به ایران تحویل داده شد و همچنین توافقی ۱۰ میلیارد دلاری برای خرید تجهیزات و ادوات نظامی روسی با ایران منعقد شد.

این دو کشور همواره تلاش کرده‌اند تا در مقابل سلطه‌طلبی ایالات متحده در غرب آسیا همکاری‌های نظامی خود را افزایش دهند. به‌علاوه، شاهد توسعه روابط دو کشور در حوزه نظامی به‌صورت خاص در سوریه بوده‌ایم. ولادیمیر پوتین در نشست شانگهای در ژوئن ۲۰۱۹ محورهای مهم همکاری‌های ایران و روسیه را توضیح داد که یکی از آن‌ها حفظ ثبات در منطقه غرب آسیا و مبارزه با تروریسم بود. به‌علاوه، پایگاه نظامی T-4 در سوریه از پایگاه‌هایی است که ایران و روسیه مشترکاً در آن فعال هستند (عسکری و همکاران، ۱۴۰۰). در نوامبر ۲۰۲۳، دولت ایالات متحده مدعی بود که ایران در حال بررسی عرضه موشک‌های بالستیک به روسیه است. در مقابل مسکو به تهیه هواپیماهای جنگنده سوخو-۳۵ و ارتقای سیستم‌های دفاع هوایی ایران تمایل دارد. همچنین نشانه‌هایی وجود دارد که مبادله فناوری نظامی به الکترونیک رادارهای دیگر و هلی‌کوپترهای تهاجمی گسترش می‌یابد (Stroul, 2024). طی سال‌های گذشته تا کنون ایران و روسیه روابط بسیاری را در سطح نظامی داشته‌اند و همکاری برای هردو طرف دارای اهمیت بسیار بوده است.

۲-۲-۷. روابط نظامی روسیه و اسرائیل

یکی از ضعیف‌ترین بخش‌های همکاری‌های بین اسرائیل و روسیه بخش نظامی است. با توجه به وابستگی شدید نظامی اسرائیل به آمریکا و ساخت زیربنای نظامی اسرائیل بر مبنای ساختارهای آمریکایی، روابط نظامی آن با روسیه بسیار محدود بوده است. تا کنون هیچ تمرین مشترک نظامی

بین این دو وجود نداشته و همکاری‌ها محدود به مشارکت در نمایشگاه یا مسابقات نظامی بوده است. در زمینه تجارت تسلیحات نظامی نیز چه از نظر حجم و چه از نظر کیفیت بسیار ناچیز است. از آنجایی که روسیه دومین و اسرائیل هشتمین تولیدکننده و صادرکننده اسلحه در جهان می‌باشند، زمینه رقابت این دو بیشتر از زمینه‌های همکاری آن‌ها است. طبق آمار مؤسسه بین‌المللی تحقیقات صلح استکهلم، اسرائیل هیچ واردات اسلحه‌ای از روسیه نداشته و روسیه نیز در پی دو قرارداد نظامی قبل از سال ۲۰۱۵ تنها به ارزش ۳۰۰ میلیون دلار تجهیزات نظامی از اسرائیل خریداری کرده است. در سال ۲۰۱۵، پس از اعتراض روسیه به فروش پهپاد اسرائیلی به اوکراین، قرارداد دیگری بین اسرائیل و روسیه منعقد شد؛ اما با توجه به حساسیت آمریکا در خصوص فناوری ساخت این پهپادها، این قرارداد هیچ‌گاه اجرایی نشد (شعرباف و جرس، ۱۳۹۸).

طی سال‌های ۲۰۱۵ تا ۲۰۲۴ نیز با به وجود آمدن موضوعات جدید مانند حمایت روسیه از سوریه و جریان طوفان الاقصی که در پی آن روسیه سیاستی ضد اسرائیل را اتخاذ کرده است و نیز افزایش روابط روسیه با ایران که از دشمنان اسرائیل به شمار می‌آید، مزید بر علت‌ها شده تا روابط دو کشور بیش از پیش در سطح نظامی کاهش پیدا کند.

۳-۷. روابط اقتصادی و تجاری

۱-۳-۷. روابط اقتصادی و تجاری روسیه و ایران

روابط اقتصادی ایران و روسیه پس از روی کار آمدن پوتین بیش از پیش گسترش یافته است؛ به‌طوری که در سال ۲۰۰۵ روسیه به هفتمین شریک تجاری ایران تبدیل شد. در سال ۱۳۹۱ شاهد بیشترین میزان صادرات و واردات میان ایران و روسیه بودیم. علاوه بر مبادلات تجاری، دو کشور همکاری‌هایی در حوزه اقتصاد انرژی داشته‌اند؛ به‌عنوان نمونه می‌توان به مشارکت شرکت گاز پروس روسیه در پروژه‌های صنعت نفت و گاز در پارس جنوبی و سایر فعالیت‌های این شرکت به‌طور مستقل یا در قالب کنسرسیوم‌های مختلف اشاره کرد. در عرصه انرژی هسته‌ای نیز روس‌ها با ساخت نیروگاه بوشهر، امکان‌سنجی فعالیت‌های جدید و آموزش نیروهای متخصص ایرانی فعال بوده‌اند. در سال ۲۰۱۴ با شدت یافتن تنش‌ها میان روسیه و غرب و در راستای اقدام متقابل علیه تحریم‌های غربی، روس‌ها در پی جایگزینی منابع مایحتاج خود برآمدند که یکی از این منابع جایگزین ایران است (جهانبخش و حق‌پناه، ۱۳۹۴).

مسعود پزشکیان، رئیس‌جمهور ایران، روز جمعه ۲۸ دی ۱۴۰۳ (۱۷ ژانویه ۲۰۲۴) در دیدار با ولادیمیر پوتین، رئیس‌جمهور روسیه، تأکید کرد که روابط ایران و روسیه در مسیر راهبردی و مستحکم قرار دارد. در این دیدار که در کاخ کرملین برگزار شد، دو طرف معاهده جامع راهبردی را امضا کردند. پزشکیان گفت: «این معاهده به ما اجازه می‌دهد روابط دوجانبه را در تمامی زمینه‌های امنیتی، فرهنگی و تجاری تقویت کنیم. ما تمامی موانع اجرایی این معاهده را برطرف کرده‌ایم و مصمم به عملیاتی کردن آن هستیم.» یکی از محورهای اصلی این دیدار، گسترش همکاری‌های اقتصادی بود. ولادیمیر پوتین در این خصوص اعلام کرد که مبادلات تجاری دو کشور در ۱۰ ماه نخست سال ۲۰۲۴ بیش از ۱۵ درصد رشد داشته است. او همچنین از طرح‌های مشترک در حوزه‌های انرژی و حمل‌ونقل به‌عنوان نمونه‌هایی از همکاری موفق دو کشور یاد کرد. پزشکیان نیز از روند مطلوب اجرای توافقات دو کشور برای احداث نیروگاه هسته‌ای جدید در ایران خبر داد و گفت: «توافقات جدید در این رابطه امروز امضا شده و وارد فاز عملیاتی خواهد شد» (خبرگزاری تسنیم، ۱۴۰۳). پس از دهه ۹۰ شمسی تا کنون روابط اقتصادی و تجاری روسیه با ایران نسبت به دوره‌های قبل افزایش چشمگیری داشته است که دلیل عمده آن تحریم‌های ایالات متحده و غرب علیه دو کشور بوده است. به عبارت دیگر، دو کشور قربانی مشترک تحریم‌های اقتصادی غرب و ایالات متحده هستند.

جدول ۴. روابط اقتصادی و تجاری روسیه و ایران

سال	صادرات (میلیون دلار)	واردات (میلیون دلار)	کل تجارت (میلیون دلار)
۲۰۲۰	۴۰۰	۱,۶۰۰	۲,۰۰۰
۲۰۲۱	۵۰۰	۱,۷۰۰	۲,۲۰۰
۲۰۲۲	۷۵۱	۱,۶۰۰	۲,۳۵۱
۲۰۲۳	۴۴۰	۹۲۵	۱,۳۶۵

۲-۳-۷. روابط اقتصادی و تجاری روسیه و اسرائیل

شروع روابط دیپلماتیک و مهاجرت گسترده یهودیان روسیه به اسرائیل در سال‌های اولیه پس از فروپاشی، منجر به آغاز روابط اقتصادی و فنی رو به رشد بین اسرائیل و روسیه شد. مهم‌ترین مسئله در آن زمان همکاری در حوزه‌های تجاری و فناوری بود؛ اما به تدریج روند تجارت بین دو کشور منفی شد. علی‌رغم این رابطه اقتصادی ضعیف، به دلیل خنثی کردن اثر تحریم‌های غرب، اسرائیل برای اقتصاد روسیه مهم بوده است؛ زیرا اسرائیل به عنوان یکی از نزدیک‌ترین متحدان غرب از این نظر که هیچ‌گونه محدودیتی بر روابط اقتصادی دوجانبه نداشته و از اعمال تحریم‌های شخصی بر شهروندان روسی اجتناب کرده بی‌نظیر است. با وجود فشارها و تحریم‌های غرب، اسرائیل مذاکراتی را برای انعقاد توافق‌نامه در زمینه تجارت آزاد با اتحادیه اقتصادی اوراسیا متشکل از پنج کشور روسیه، قزاقستان، بلاروس، قرقیزستان و ارمنستان در سال ۲۰۱۸ آغاز کرد. عمده کالاهای صادراتی اسرائیل به روسیه در بخش محصولات و تجهیزات کشاورزی بوده است که یکی از دلایل آن اقدام تلافی‌جویانه روسیه در مقابل تحریم‌های غرب مبنی بر کاهش واردات این دست کالاها از اروپا بود که در نتیجه آن، روسیه برای تهیه مایحتاج خود به اسرائیل متمایل شد. مهم‌ترین کالاهای تجاری اسرائیل عبارت‌اند از سبزیجات و مغزها، ژنراتورهای برقی و تجهیزات اپتیکی. با بررسی محصولات صادراتی روسیه به اسرائیل مشخص می‌شود عمده صادرات روسیه مبتنی بر مواد خام است و صادرات محصولات مبتنی بر فناوری‌های پیشرفته به دلیل مسائل سیاسی و اقتصادی با موانع جدی مواجه است (شعرباف و جرس، ۱۳۹۸). تا سال ۲۰۲۴ نیز روابط اقتصادی و تجاری میان دو کشور افزایش نیافته و در همان سطح باقی مانده است.

جدول ۵. روابط اقتصادی و تجاری روسیه و اسرائیل

سال	صادرات (میلیون دلار)	واردات (میلیون دلار)	کل تجارت (میلیون دلار)
۲۰۲۰	۵۰۰	۶۰۰	۱,۱۰۰
۲۰۲۱	۷۰۰	۸۰۰	۱,۵۰۰
۲۰۲۲	۴۰۰	۶۰۰	۱,۰۰۰
۲۰۲۳	۱,۰۰۰	۱,۵۰۰	۲,۵۰۰

۸. موازنه‌سازی روسیه در قبال ایران و اسرائیل

پس از فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی در سال ۱۹۹۱، اگرچه مدت کوتاهی روابط روسیه با کشورهای منطقه غرب آسیا کاهش یافته بود، اما طولی نکشید که روسیه دریافت برقراری روابط با کشورهای این منطقه با توجه به منافعی که برای آن دارد اجتناب‌ناپذیر خواهد بود. از عوامل اصلی اهمیت منطقه غرب آسیا می‌توان به موقعیت ژئوپلیتیکی آن اشاره کرد. علاوه بر این، روسیه سعی داشته است با نقش‌آفرینی در این منطقه خود را به‌عنوان یک قدرت بزرگ در عرصه بین‌الملل معرفی کند. از این‌رو مایل نیست تا قدرت دیگری به‌عنوان قدرت اثرگذار در این منطقه نفوذ کرده و حضور پیدا کند. روسیه با هدف ایفای نقش فعال در منطقه و رسیدن به اهداف خود، اهمیت روابط با دو کشور ایران و اسرائیل را دریافته است. طی سال‌های گذشته تا کنون روسیه سعی داشته است تا همزمان و با حفظ تعادل و با توجه به سیاست‌های موجود و شرایط ویژه هر دو کشور روابط خود را پیش ببرد.

علاوه بر موقعیت ویژه ژئوپلیتیکی، دو کشور نیز از آن نظر برای روسیه دارای اهمیت‌اند که یک طرف یعنی ایران به‌عنوان دشمن رقیب آمریکا و دیگری، اسرائیل دوست آمریکاست. این مسئله سبب شده تا ارتباط با دو کشور در سیاست خارجه روسیه از اهمیت ویژه‌ای برخوردار باشد؛ چرا که از طرفی دشمنی ایران با دشمن روسیه سبب به وجود آمدن شرایطی مشابه برای روسیه و ایران، همچون اعمال تحریم‌ها شده است. بنابراین، ارتباط دو کشور برای دور زدن تحریم‌ها و همچنین حمایت‌های نظامی و اقتصادی از یکدیگر در مقابل دشمن مشترک حائز اهمیت است. از سوی دیگر، برقراری ارتباط با دوست و هم‌پیمان آمریکا، یعنی اسرائیل، برای روسیه بی‌فایده نخواهد بود. علاوه بر این، پیشرفت‌های فناوری چشمگیر اسرائیل و ارتباط فرهنگی و اجتماعی دو کشور از دیرین تا کنون سبب ارتباط ناگسستنی دو کشور است. ایران و اسرائیل نیز از آن نظر که نمی‌خواهند قدرت جدید دیگری در این منطقه ظهور کند به ادامه همکاری با روسیه تمایل دارند. با توجه به اهمیت منطقه غرب آسیا به‌خصوص برقراری روابط روسیه با ایران و اسرائیل و با در نظر گرفتن تنازع میان ایران و اسرائیل، الگوی رفتاری روسیه در قبال این دو کشور موازنه‌سازی بوده است. بررسی متغیرهای مهم سیاسی، اقتصادی و نظامی در روابط روسیه با دو کشور طی سال‌های ۱۹۹۱ تا ۲۰۲۴ نشان می‌دهد که روسیه همواره سعی داشته است طبق الگوی موازنه‌سازی

روابطش را با دو کشور پیش ببرد. برای نمونه در متغیر سیاسی، روسیه در سال‌های اول پس از فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی ارتباط سیاسی به مراتب بهتری را نسبت به ایران با اسرائیل دنبال می‌کرد؛ اما در دهه‌های اخیر، این روابط با ایران پررنگ‌تر شده است. در عرصه نظامی نیز با توجه به شرایط موجود و ماهیت دو کشور از همان ابتدا تا کنون روابط بهتری با ایران را نسبت به اسرائیل دنبال کرده است. در واقع روسیه در نظر دارد تا با برقراری روابط متوازن در منطقه غرب آسیا با دو کشور، از قدرت گرفتن یک کشور جلوگیری کند و قدرت و نفوذ خود را در منطقه افزایش دهد.

۹. نتیجه‌گیری

بعد از فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی و کمرنگ شدن نقش و قدرت روسیه در منطقه غرب آسیا، با تشکیل دولت جدید، روسیه به دنبال گسترش قدرت و نقش خود در کشورهای آسیای غربی به خصوص ایران و اسرائیل، سعی در ایجاد یک هژمونی جدید در تقابل با هژمونی واشنگتن داشته است. با توجه به اینکه روابط با ایران و اسرائیل از جهات مختلفی چون نظامی، فناوری، امنیتی و اقتصادی دارای اهمیت است، روسیه به دنبال ایجاد رابطه‌ای همزمان بدون از دست دادن طرفین برای گسترش نقش خود به عنوان یک بازیگر بزرگ در منطقه بوده است. اما اختلافات ایران و اسرائیل در مسائل مختلف و تنش‌هایی که با یکدیگر در طول این مدت چه به صورت مستقیم و چه به صورت غیرمستقیم داشته‌اند، روسیه را در تصمیم‌گیری برای پیشبرد راهبرد خود در منطقه با تردید مواجه کرده است.

رابطه روسیه و اسرائیل با مزیت‌هایی چون بهره‌مندی از فناوری‌های پیشرفته همراه است. از طرف دیگر، رابطه با ایران از آنجایی که ایران به نوعی با سیاست‌های ضدغرب خود به دنبال معرفی خود به عنوان بازیگری قدرتمند است و هدفش جلوگیری از سیاست‌های غربی و آمریکایی در منطقه می‌باشد، می‌تواند برای روسیه متحدی استراتژیک با هدف کنترل اسرائیل و حامیان‌ش در منطقه باشد. همکاری روسیه با ایران از آنجایی که اهداف نسبتاً مشترکی بر سر موضوعاتی چون تحریم و هماهنگی‌های نظامی دارند، می‌تواند روسیه را برای رسیدن به هدف خود که گسترش هژمون کرملین است کمک کند.

روسیه با در نظر گرفتن اهمیت حفظ روابط با هر دو کشور سعی کرده تا در زمینه‌های متفاوت، با توجه به فرصت‌ها و تهدیداتی که ممکن است برایش به وجود آید، روابط را همزمان پیش ببرد. بنابراین، در چنین موقعیتی روسیه الگوی رفتاری موازنه‌سازی منطقه‌ای را در روابط با این دو کشور در منطقه به‌عنوان بهترین الگو اتخاذ کرده است و با توجه به فرصت‌ها و چالش‌های ممکن، همکاری خود را با دو کشور، با توجه به الگوی رفتاری ذکرشده در متغیرهای همکاری محدود ساخته است تا ضمن همکاری، الگوی موازنه‌سازی منطقه‌ای را به‌منظور حفظ امنیت در منطقه غرب آسیا محقق کند. با بررسی متغیرهای مختلف، فرضیه مطرح‌شده در پژوهش به اثبات می‌رسد.

منابع

- بال، هدلی. (۱۳۶۸). «توازن قدرت و نظم بین‌الملل»؛ ترجمه علیرضا طیب، سیاست خارجی، ۱۱، ۴۴۷-۴۷۶.
<http://noo.rs/KZebD>
- جهانبخش، محمدتقی؛ حق‌پناه، جعفر. (۱۳۹۴). «روابط سیاسی-اقتصادی جمهوری اسلامی ایران و فدراسیون روسیه در سایه تحریم‌های غربی درباره مناقشه اوکراین»؛ تحقیقات سیاسی بین‌الملل، ۷(۲۲)، ۱۸۱-۲۱۰.
<https://sanad.iau.ir/fa/Journal/pir/Article/1012264>
- خبرگزاری تسنیم. (۱۴۰۳). «سفر پزشک‌های به مسکو؛ امضای معاهده جامع و ترسیم چشم‌انداز روابط».
<https://tn.ai/3239842>
- رحمانی، سید علی‌اصغر؛ ابوالحسن شیرازی، حبیب‌الله؛ سنایی، اردشیر. (۱۴۰۱). «مقایسه راهبردهای آمریکا در دوران اوباما و ترامپ جهت تغییر رفتار یا تغییر نظام جمهوری اسلامی ایران»، مطالعات قدرت نرم، ۱۲(۱)، ۸۳-۱۰۶.
<https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.23225580.1401.12.1.1.6>
- رستم‌جبری، ساناز؛ امام‌جمعه‌زاده، سید جواد. (۱۳۹۶). «بررسی سیاست منطقه‌گرایی روسیه در خاورمیانه»؛ علوم سیاسی، ۱۳(۴۱)، ۱۲۹-۱۵۵.
<https://sanad.iau.ir/fa/Journal/psq/Article/1101667>
- شعرباف، جواد؛ جرس، هاجر. (۱۳۹۸). «روابط روسیه و اسرائیل در پرتو نقش منطقه‌ای ایران»؛ روابط خارجی، ۱۱(۴)، ۱۴۳-۱۷۰.
https://frqjournal.csr.ir/article_118394.html

عسکری، امیرحسین؛ صالحی، سید جواد؛ الماسی، مصطفی. (۱۴۰۰). «بررسی روابط خارجی ایران و روسیه پس از انقلاب اسلامی (مقایسه دهه ۸۰ و ۹۰ شمسی) بر اساس الگوی پیوستگی جیمز روزنا»؛ پژوهش‌نامه / انقلاب اسلامی، ۱۱(۳۹)، ۱۲۳-۱۳۷. <https://doi.org/10.22084/rjir.2021.24674.3360>

عسگرخانی، ابومحمد؛ رحمتی، رضا (۱۳۹۸). «نظریه واقع‌گرایی و امنیت بین‌الملل»؛ سیاست خارجی، ۲۴(۱)، ۱۳۹-۱۵۵. http://fp.ipisjournals.ir/article_9575.html

فرجی، محمدرضا. (۱۴۰۲). «راهبردهای سیاست خارجی روسیه در منطقه خاورمیانه»، فصل‌نامه ژئوپلیتیک، ۱۹(۳)، ۱۸۷-۲۱۴. <https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.17354331.1402.19.71.7.2>

فرشادگهر، ناصر؛ قائمی، یاسر؛ جمور، لیلا. (۱۳۹۶). «واکاوی روابط روسیه و جمهوری اسلامی ایران با تأکید بر بحران سوریه»؛ مطالعات راهبردی سیاست بین‌الملل، ۱(۲)، ۱۳۹-۱۶۵. <https://doi.org/10.22080/jpir.2017.1837>

قوام، عبدالعلی. (۱۳۸۴). اصول سیاست خارجی و سیاست بین‌الملل. تهران: انتشارات سمت.

قوام، عبدالعلی. (۱۳۸۸). روابط بین‌الملل، نظریه‌ها و رویکردها. تهران: انتشارات سمت.

کولایی، الهه؛ کاویانی‌فر، پیمان؛ عابدی، عقیقه. (۱۳۹۷). «دگرگونی و تداوم در سیاست خاورمیانه‌ای روسیه: رانه‌ها، دستاوردها و چالش‌ها»؛ رهیافت‌های سیاسی و بین‌المللی، ۱۰(۲)، ۱۲۳-۱۵۲. https://piaj.sbu.ac.ir/article_99747.html

محمودوف، نینا. (۱۳۸۷). «روابط اقتصادی بین ایران و روسیه»؛ در روابط ایران و روسیه، به کوشش مهدی سنایی و جهانگیر کرمی، تهران: ایراس، ۱۰۱-۱۱۲.

محمدی، معصومه. (۱۴۰۲). «منافع روسیه در روابط با اسرائیل پس از طوفان الاقصی»؛ مرکز بین‌المللی مطالعات صلح. <https://peace-ipsc.org/fa>

مشیرزاده، حمیرا. (۱۳۸۹). تحول در نظریه‌های روابط بین‌الملل. تهران: انتشارات سمت.

موسوی، سید حامد؛ نائینی، امین. (۱۳۹۸). «توسعه روابط روسیه-اسرائیل و تأثیر آن بر منافع ایران»؛ فصل‌نامه سیاست، ۴۹(۲)، ۴۹۵-۵۱۴. <https://doi.org/10.22059/jpq.2019.241131.1007128>

References

- Asgarkhani, A. M. & Rahmati, R. (2019). "Realism theory and international security". *Foreign Policy Quarterly*, 24(1), 139-155. [In Persian]. http://fp.ipisjournals.ir/article_9575.html
- Askari, A. H.; Salehi, S. J. & Almasi, M. (2021). "A study of Iran-Russia foreign relations after the

- Islamic revolution (Comparison of the 2000s and 2010s) based on the James Rozena continuity theory". *Scientific Journal of the Islamic Revolution Research*, 11(39), 123-137. [In Persian]. <https://doi.org/10.22084/rjir.2021.24674.3360>
- Averbukh, L. & Klein, M. (2018). "Russia - Israel relationship transformed by Syria conflict". *SWP Comment*, 37, <https://www.swp-berlin.org/en/publication/russia-israel-relationship-transformed-by-syria-conflict>
- Bailey, M. (2014). "A strategic alliance: An exploration of Israeli-Russian relations". *Independent Study Project (ISP) Collection*. Paper 1985. http://digitalcollections.sit.edu/isp_collection/1985
- Bull, H. (1989). "Balance of power and international order". translated by Tayyeb, A., *Foreign Policy*, 11, 447-476. [In Persian]. <http://noo.rs/KZebD>
- Crowley, K. (2024). "Defying Isolation: How Russia and Iran's alliance challenge's western democracies". *The National Security Institute (NSI)*, <https://nationalsecurity.gmu.edu/defying-isolation-how-russia-and-irans-alliance-challenges-western-democracies>
- Dunne, T.; Kurki, M. & Smith, S. (2010). *International Relations Theories: Discipline and Diversity*. Oxford University Press.
- Faraji, M. (2023). "Russian foreign policy strategies in the Middle East region". *Geopolitics Quarterly*, 19(3), 187-214. [In Persian]. <https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.17354331.1402.19.71.7.2>
- Farshadgohar, N.; Ghaemi, Y. & Jamor, L. (2017). "Studying Iran - Russia relations with emphasis on Syria crisis". *Journal of Politics and International Relations*, 1(2), 139-165. [In Persian]. <https://doi.org/10.22080/jpir.2017.1837>
- Horschig, D. (2024). "Emerging tech and the Israel-Iran nuclear relationship". *The Washington Quarterly*, 47(4), 117-136. <https://doi.org/10.1080/0163660X.2024.2434358>
- Jahanbakhsh, M. T. & Haghpahan, J. (2015). "Politico-economic relations between Islamic Republic of Iran and Russian federation after the imposition of sanctions by western countries on Ukraine crisis". *Political and international scientific and research quarterly*, 7(22), 181-210. [In Persian]. <https://sanad.iau.ir/en/Journal/pir/Article/1012264>
- Kertcher, Ch. & Course, D. (2024). "The practice of friendship balancing: Russia-Israel relations, 2015 to 2021". *Middle East Policy*, 31(2), 67-82. <https://doi.org/10.1111/mepo.12743>
- Kolesnikov, R. A. (2019). *Relations between Russia and Israel (2008-2018)*, dissertation for the degree of candidate of historical sciences, Moscow: Lomonosov Moscow State University.
- Koolae, E. Kavianifar, P. & Abedi, A. (2018). "Change and continuity in the Russian mideast policy: motivations, achievements and challenges". *Political and International Approaches*, 10(2), 123-152. [In Persian]. https://pij.sbu.ac.ir/article_99747.html?lang=en
- Kozhanov, N. (2017). "Russian foreign policy in the Middle East: new challenge for western interests?" In Meister, S. & Hamilton, D. (Eds.), *The Russia File: Russia and the West in an Unordered World*, Center for Transatlantic Relations, Washington DC, 101-125. https://archive.transatlanticrelations.org/wp-content/uploads/2018/01/Russia_File.pdf
- Krasna, J. (2018). "Moscow on the Mediterranean: Russia and Israel's Relationship". *The Foreign Policy Research Institute*, <https://www.fpri.org/wp-content/uploads/2018/06/krasna2018.pdf>

- Makhal, E. (2021). "The Russian foreign policy towards Israel in the post-communist period". https://www.researchgate.net/publication/383851141_Title_The_Russian_foreign_policy_towards_Israel_in_the_post-communist_period
- Mamdova, N. (2008). "Economic relations between Iran and Russia". In Sanai, M. & Karami, J. *Iran-Russia relations*, Tehran: Iras. 101-112. [In Persian].
- Mamedov, R. (2021). "Russia: Towards a balance of interests in the Eastern Mediterranean". In Talbot, V. (Ed.), *The scramble for the Eastern Mediterranean: Energy and geopolitics*. ISPI Report. <https://www.ispionline.it/en/publication/scramble-eastern-mediterranean-energy-and-geopolitics-31250>
- Mohammadi, M. (2023). "Russia's interests in relations with Israel after the Al-Aqsa storm". *International Center for Peace Studies*. [In Persian]. <https://peace-ipsc.org/fa>
- Moshirzadeh, H. (2009). *Evolution in International Relations Theories*. Tehran: Samt Publications. [In Persian].
- Mousavi, S. H. & Naeni, A. (2019). "The expansion of Russia-Israel ties and its consequences on Iran's interests". *Political Quarterly*, 49(2), 495-514. [In Persian]. <https://doi.org/10.22059/jpq.2019.241131.1007128>
- Notte, H. & Lamson, J. (2024). "Iran-Russia defense cooperation: Current realities and future horizons". *James Martin Center for Nonproliferation Studies (CNS)*, <https://nonproliferation.org/op61-iran-russia-defense-cooperation-current-realities-and-future-horizons/>
- Qavam, A. A. (2005). *Principles of Foreign Policy and International Politics*. Tehran: Samt Pub. [In Persian].
- Qavam, A. A. (2009). *International Relations, Theories and Approaches*. Tehran: Samt Pub. [In Persian].
- Rahmani, S. A. A.; Abolhasan shirazi, H. & Sanaei, A. (2022). "United States of America the strategies politicals of in Trump era compared with Obamas era to change the behavior or the regime change of Islamic Republic of Iran". *Soft Power Studies*, 12(1), 83-106. [In Persian]. <https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.23225580.1401.12.1.1.6>
- Rostam jabri, S. & Imamjomehzadeh, S. J. (2017). "A study of Russia's regionalist policy in the Middle East". *Political Sciences*, 13(41), 129-155. [In Persian]. <https://sanad.iau.ir/en/Journal/psq/Article/1101667>
- Samoylov, Y. (2024). "Russia's role in the Israeli-Iranian relations". *Journal of International Economic and Administrative Studies*, 2(2), 88-103. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/4294934>
- Sha'rbaf, J. & Jarast, H. (2020). "Russia-Israel relations in the light of Iran's regional role". *Foreign Relations*, 11(4), 143-170. [In Persian]. <https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.20085419.1398.11.4.6.7>
- Stroul, D. (2024). "Russian-Iranian Cooperation and Threats to U.S. Interests". *The Washington Institute for Near East Policy*, <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/russian-iranian-cooperation-and-threats-us-interests>
- Tasnineews. (2024). "Pezeshkian's trip to Moscow; Signing of a comprehensive treaty and outlining the prospects for relations". [In Persian]. <https://tn.ai/3239842>
- Van Veen, E. & Touval, Y. (2024). "Israel against Iran: regional conflict scenarios in 2024". <https://www.clingendael.org/publication/israel-against-iran-regional-conflict-scenarios-2024>